

การศึกษาพลัง ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
A STUDY OF FIVE POWERS (BALA V) IN THERAVĀDA BUDDHISM

แม่ชีเพชรลักษณ์ วงศ์สุวรรณ

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคพิเศษ)

ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาหลักพลัง ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาพลัง ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องต่อพลัง ๕ และ (๓) เพื่อศึกษาพลัง ๕ ที่เป็นหนทางนำไปสู่ความดับทุกข์

จากการวิจัยพบว่า ความหมายของพลัง ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พลัง หรือ กำลัง ๕ อย่าง ได้แก่ ศรัทธาพลัง วิริยพลัง สติพลัง สมาธิพลัง ปัญญาพลัง เพื่อปราบปรามความไม่มีศรัทธา ความเกียจคร้าน ความหลงลืม ความฟุ้งซ่าน ความหลง หลักพลัง ๕ เป็นหลักที่อยู่ในโพธิปักขิยธรรม อันเป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อการตรัสรู้มี ๗ หมวด ๓๗ ประการ คือ สติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พลัง ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมืองค์ ๘ ดังนั้นพลัง ๕ จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ เป็นหนทางนำไปสู่ความดับทุกข์

สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องต่อพลัง ๕ มีทั้งหลักธรรมที่อยู่ในโพธิปักขิยธรรม และหลักธรรมอื่นนอกโพธิปักขิยธรรม ส่วนองค์ธรรมที่เกี่ยวเนื่องในพลัง ๕ มี ๓ ลักษณะคือ (๑) ศรัทธาพลังกับปัญญาพลัง ต้องเสมอกัน (๒) วิริยพลังกับสมาธิพลัง ต้องเสมอกัน (๓) สติพลังในพลัง ๕ ต้องเจริญให้มาก เพราะสติพลังจะทำหน้าที่รักษาความสมดุลขององค์ธรรมอีก ๔ องค์ธรรมในพลัง ๕

หลักพลัง ๕ เป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสระบุโดยตรงว่า เป็นหนทางสู่ความดับทุกข์ จากการศึกษพบว่าพลัง ๕ เป็นเครื่องชี้วัดลักษณะการปฏิบัติในปฏิปทา ๔ คือ ผู้มีพลัง ๕ อ่อน จะทำให้การปฏิบัติลำบากสำเร็จยาก เรียกว่า ทุกขาปฏิปทา ทันทาภิญา และ การปฏิบัติสะดวกสำเร็จยาก เรียกว่า สุขาปฏิปทา ทันทาภิญา แต่สำหรับผู้มีพลัง ๕ แก่กล้า ทำให้เป็นประโยชน์คือสำเร็จเร็ว เป็นการปฏิบัติลำบากสำเร็จเร็ว เรียกว่า ทุกขาปฏิปทา ขิปปาภิญา อย่างหนึ่งและอีกอย่างหนึ่ง เป็นการปฏิบัติสะดวกและสำเร็จเร็ว เรียกว่า สุขาปฏิปทา ขิปปาภิญา พลัง ๕ ในโพธิปักขิยธรรมบอกถึงฐานะพลัง ๕ ว่าเป็นธรรมฝึกฝนแห่งการตรัสรู้ อีกทั้งองค์ประกอบของพลัง ๕ แต่ละองค์ประกอบ คือ ศรัทธาพลัง วิริยพลัง

สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ ล้วนเป็นองค์ธรรมที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ได้ ด้วยเหตุนี้หลักพละ ๕ รวมทั้งองค์ประกอบในพละ ๕ จึงเป็นหลักปฏิบัติและเป็นข้อธรรมที่สำคัญอันจะเป็นหนทางนำไปสู่ความดับทุกข์ได้

Abstract

This thesis is a study of the Bala V in Theravada Buddhism. The objective of study is to examine complementary to the Bala V and Bala V that leads to the end hamma suffering.

Research finds that The Bala V in Theravada Buddhism refers to the power 5 or the strength of power 5 as Saddhâ Bala, Viriya Bala, Sati Bala, Samâdhi Bala and Paññâ Bala for suppress the faithless, distraction, forgetfulness, absent-mindedness and infatuation which are located in the main Bodhipakkhiyadham, a principle that leads to the Enlightenment.

It is concerned with the generous Bala V both within and without Bodhipakkhiyadham. The generous Bala V has 3 characters as 1. Saddhâ Bala and Paññâ Bala 2. Viriya Bala and Samâdhi Bala and 3. Sati Bala which prospers much as the generous and maintains the balance of the composition of the remaining 4 of Bala V.

The principle of Bala V is the Buddha's speech which directly identified as the way to the end of suffering. This study found that Bala V was an indicator of performance characteristics in the mode of practice in Pathipadâ 4 who has a poor Bala V and makes practice path hard is called Dukkâpatipadâ, Dandhâbhiññâ and easy performance but hard attainment is called Sukhâpaöipadâ, Khippâbhiññâ, Dandhâbhiññâ. For the one's proficient in Bala V is the fast attainment with hard performance but quick attainment with Dukkâpatipadâ or other Khippâbhiññâ, which is convenient for performance and easy attainment called Sukhâpatipadâ, Khippâbhiññâ. Bala V in Bodhipakkhiyadham indicates to the status of Bala V is the doctrine of Enlightenment and each component of Bala V. that is Saddhâ Bala, Viriya Bala, Sati Bala, Samâdhi Bala and Paññâ Bala leading to the releasing of suffering, in particular, Bala V are the one of the most important fair.

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พละ ๕ แปลว่า ธรรมอันเป็นกำลัง^๑ ที่เรียกว่า พละ เพราะมีความหมายว่าเป็นพลัง ทำให้เกิดความมั่นคงครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่านและความหลง^๒ เป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่อริยมรรค จัดอยู่ในจำพวกโพธิปักขิยธรรม^๓ ส่วนคำว่า กำลังในที่นี้คือ กำลังแรงความเข้มแข็งที่ทำให้เข้มข้มจัดได้แม้แต่กำลังแห่งมาร ทำให้สามารถดำเนินชีวิตที่ติงามปลอดภัยโปร่งเป็นสุข บำเพ็ญกิจด้วยความบริสุทธิ์และเต็มที่ ไม่มีกิเลสหรือความทุกข์ใด ๆ จะสามารถบีบคั้นครอบงำ ได้แก่ วิมุตติ ความหลุดพ้น หมดสิ้นอาสวะ หรืออรหัตตผล^๔ พละนี้ยังสามารถแปลได้ว่า กำลังที่เป็นพื้นฐานเป็นรากฐานด้วย^๕ พละ ๕ จึงเป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง^๖ พละ ๕ ประกอบด้วยหลักธรรม ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) หลักศรัทธา คือ ความเชื่อ (๒) หลักวิริยะ คือ ความเพียร (๓) หลักสติ คือ ความระลึกได้ (๔) หลักสมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่น (๕) หลักปัญญา คือ ความรู้ทั่วชัด^๗ หลักการปฏิบัติของหลักธรรมในพละ ๕ ต้องสมดุลงันคือ ศรัทธาเสมอกับปัญญา วิริยะเสมอกับสมาธิ ส่วนสติเป็นแกนกลางต้องมีให้มาก จึงจะถือว่าเป็นพละ ๕ โดยสมบูรณ์ ดังนั้นพละ ๕ ในแง่ของความหมายและองค์ประกอบรวมทั้งหลักการปฏิบัติต่าง ๆ นั้น เป็นปัญหาที่ต้องหาคำตอบในทางวิชาการเพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติอันจะเกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

หลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน หลักธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะชื่อใด ๆ ล้วนสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งสิ้น เพราะแสดงถึงความสืบเนื่องมาจากหลักธรรมหรือสังขธรรมเดียวกัน และเป็นไปเพื่อจุดหมายเดียวกัน แต่นำมาแสดงในชื่อต่างๆ กันโดยชี้ความจริงเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งที่ละส่วนที่ละตอนกันบ้าง เป็นความจริงอันเดียวกันแต่ที่แสดงรูปแบบหลากหลายก็เพื่อวัตถุประสงค์หลากหลาย ด้วยเหตุนี้ หลักธรรมบางข้อจึงเป็นเพียงส่วนย่อยของหลัก

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

^๔ ความหมายของ พละ ในพร ๕ อ่างใน, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๙.

^๕ พุทธศาสนิกฯ, **โพธิปักขิยธรรม ธรรมะสูงสุดแห่งความรู้แจ้ง ๓๗ ประการ**, (ธรรมสภา : กรุงเทพมหานคร), หน้า ๑๕๑.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๖๙.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

ใหญ่ บางข้อเป็นหลักใหญ่ด้วยกัน ครอบคลุมความหมายของกันและกัน แต่มีแนวหรือรูปแบบการ แสดงและความมุ่งหมายจำเพาะในการแสดงต่างกัน^๘ หรือปฏิบัติตามธรรมะหมวดใดหมวดหนึ่ง หมู่ใดหมู่หนึ่ง ก็จะมีหมู่อื่นรวมอยู่ด้วยหมวดที่นำมากล่าวไว้เป็นข้อเดียวสั้น ๆ เมื่อปฏิบัติแล้วธรรมะก็ กระจายออกเป็นหลายหมู่ แต่ละหมู่ก็หลาย ๆ ชื่อ ก็จะพูดให้กระจายออกไป หรือพูดรวบรวม สงเคราะห์ให้น้อยเข้าจนเหลือสิ่งเดียวคำเดียวก็ได้ ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสตามความเหมาะสมแก่ ผู้ฟัง เหมาะสมแก่เหตุการณ์ แล้วแต่จะทรงเห็นว่าผู้ฟังนั้นมีปัญญาระดับใด จึงทำให้มีหลายแบบ หลายอย่าง^๙ ส่วนหลักธรรมในพละ ๕ ก็เช่นเดียวกันมีปรากฏอยู่ในหลายหมวดเพราะว่าแต่ละ หมวดนั้นเล็งถึงหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ ก็มี เล็งถึงความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่ก็มี เล็งถึงความสำเร็จใน ขณะที่มีการปฏิบัติหน้าที่ไปตามลำดับอย่างนี้ก็มี^{๑๐} ถ้าสำรวจดูจะพบว่าพุทธภาษิต ที่เป็นคำสั่งสอนที่ สำคัญมีมาก ถ้าดูผิวเผินแล้วต่างกันมากและพระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสไปทำนองยกย่องอย่างยี่ทุกอย่าง แต่ละอย่างไป คนทั่วไปจะรู้สึก ว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสคำสั่งสอนมากเหลือเกิน มากจนไม่สามารถ ปฏิบัติได้ หรือปฏิบัติไม่ไหว การที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่า ไม่เข้าใจความสัมพันธ์ของธรรมะ และ ความเป็นอันเดียวกันหมดในความสัมพันธ์อันนั้น^{๑๑} ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาหลักธรรมที่สัมพันธ์กับ พละ ๕ ว่าเป็นอย่างไร สัมพันธ์กับหลักธรรมไหนอย่างไร

หลักธรรมในพละ ๕ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องและทรงย้ำมากในขณะที่จะมีการตรัสรู้ นั่น ทำได้อย่างไร เป็นหลักการปฏิบัติที่มีลักษณะความเชื่อมโยงกันไปสู่ความดับทุกข์ โดยเริ่มจากศรัทธา คือ ความเชื่อ^{๑๒} ศรัทธานี้ อาจเป็นความเชื่อในรูปใดรูปหนึ่งก่อน เชื่อเพราะพอใจในเหตุผลเบื้องต้น ของคำสั่งสอนนั้น หรือ เชื่อโดยการไว้วางใจตัวผู้สอน จึงมีการรับฟังการสอน รับการอบรมเกิดความ เข้าใจเพิ่มพูนขึ้น มองเห็นเหตุผลที่ถูกต้องด้วยตนเอง ซึ่งเรียกคร่าว ๆ ว่าสัมมาทิฐิ เมื่อเกิด สัมมาทิฐิก็ลงมือปฏิบัติจนเกิดการเห็นอย่างประจักษ์ เห็นด้วยตนเอง เป็นขั้นปัญญาเรียกว่า สัมมาญาณ เป็นขั้นที่หลุดพ้นจากศรัทธา และทิฐิ เป็นขั้นสุดทางและเข้าถึงจุดหมาย ซึ่งเรียกว่า สัมมาวิมุตติ ศรัทธาลักษณะนี้เป็นศรัทธาเพื่อปัญญา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา หรือเชื่อ เพราะมีความเข้าใจในเหตุผลเป็นมูลฐาน มิได้หมายถึงความเชื่อแบบมอบใจให้ไปโดยไม่มีเหตุผล ดังนั้นเพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้องแล้ว ธรรมหมวดใดก็ตามในพุทธธรรม ถ้ามี

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๙.

^๙ พุทธทาสภิกขุ, โปธิปักขิยธรรม ธรรมะสูงสุดแห่งความรู้แจ้ง ๓๗ ประการ, หน้า ๑๕๑.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๐.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

ศรัทธาเป็นส่วนประกอบข้อหนึ่งแล้ว จะต้องมิปัญญาเป็นอีกข้อหนึ่งด้วยเสมอ^{๑๓} ตัวอย่างเช่น พละ ๕ อินทรีย์ ๕ สัมปรายิกัตถะ ๔ วุฒิธรรม ๔ เวสารัชชกรรมธรรมอริยทรัพย์ ๗ เป็นต้น ซึ่งศรัทธา นั้นสามารถสงเคราะห์เอามารวมไว้ในสัมมาทิฏฐิ อันเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ความเชื่อที่ถูกต้อง เมื่อ ศรัทธาถูกต้องแล้วจะทำให้เกิดความเพียรตัวที่สองตามมา คือ มีความพากเพียรพยายาม ความกล้า หมาย ความเสียสละ แต่ศรัทธามี ๒ ระดับ คือ^{๑๔} ศรัทธาที่ยังหวั่นไหวอยู่ กับศรัทธาที่ไม่หวั่นไหว

สำหรับผู้มีศรัทธาที่ยังหวั่นไหวจะต้องมีสติอันเป็นหลักธรรมตัวที่สามคอยทำหน้าที่ควบคุม ศรัทธาที่ยังหวั่นไหวพร้อมทั้งความเพียรไม่ให้เฉไฉไปในทางที่ผิด ซึ่งใจความของสติก็คือว่าความรู้ ที่มาทันทั่วทั้ง เมื่อมีสติก็เกิดสมาธิ เป็นหลักธรรมตัวที่สี่ตามมา เพราะสติขาดสมาธิไม่ได้ สมาธิ คือ จิตที่ประกอบไปด้วยกำลังเต็มที กำลังจิตทั้งหมดถูกรวบรวมกันเข้าเป็นจุดเดียวเป็นกำลังที่มีเต็มที กำลังที่สมบูรณ์ ลักษณะของสมาธิคือ จิตที่บริสุทธิ์ จิตตั้งมั่น จิตควรแก่การงาน และหลักธรรม อันดับสุดท้ายคือปัญญา เป็นความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวที่หล่อเลี้ยงหรือดึงศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ให้ สูงขึ้นเจริญขึ้น จนถึงกับว่าดับทุกข์ได้สิ้นเชิง ดับกิเลสได้สิ้นเชิง^{๑๕} ภาระบวดังกล่าวของพละ ๕ นี้ เป็นภาระบวการที่นำไปสู่ความดับทุกข์ตามความมุ่งหมายของพุทธธรรมดังนั้นจึงเกิดปัญหาว่าพละ ๕ ที่เป็นหลักธรรมสู่ความดับทุกข์ มีภาระบวการอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาพละ ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาหลักธรรมที่ เกี่ยวข้องต่อพละ ๕ และศึกษาพละ ๕ ที่เป็นหนทางนำไปสู่การดับทุกข์ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้อง เพื่อเป็นประโยชน์ในทางการศึกษาและปฏิบัติตามของพระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพละ ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องต่อพละ ๕
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาพละ ๕ ที่เป็นหนทางนำไปสู่ความดับทุกข์

๑.๓ วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่ว่าด้วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศึกษาพละ ๕ ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

^{๑๓} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๖๔๘.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๔๘.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, โภธิปักขิยธรรม ธรรมะสูงสุดแห่งความรู้แจ้ง ๓๗ ประการ, หน้า ๙๕-๙๗.

๑.๓.๑ ศึกษาข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๑.๓.๒ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ อรรถกถา ตำราเชิงวิชาการรวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๓ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เรียบเรียง

๑.๓.๔ สรุปผลและเรียบเรียงนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้

๔. สรุปผลการวิจัย

ความหมายพละ ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พลัง หรือ กำลัง ที่ปราบปรามความไม่มีศรัทธา ปราบปรามความเกียจคร้าน ปราบปรามความหลงลืม ปราบปรามความฟุ้งซ่าน ปราบปรามความหลง มีองค์ประกอบ ๕ อย่าง ได้แก่ ศรัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ และองค์ประกอบของพละ ๕ ที่ปรากฏในหลักธรรมอื่น สามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ องค์ประกอบของพละ ๕ ในโพธิปักขิยธรรม เป็นองค์ประกอบที่อยู่ในหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อการตรัสรู้มี ๖ อย่าง ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทริย ๕ โภชณงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ และ องค์ประกอบของพละ ๕ นอกโพธิปักขิยธรรม คือ องค์ประกอบของพละ ๕ ที่อยู่ในหลักธรรมอื่นๆ สามารถแบ่งได้ ๕ อย่าง คือ (๑) ศรัทธาพละในหลักธรรมอื่น (๒) วิริยพละในหลักธรรมอื่น (๓) สติพละในหลักธรรมอื่น (๔) สมาธิพละในหลักธรรมอื่น (๕) ปัญญาพละในหลักธรรมอื่น และความสำคัญของพละ ๕ เป็นหลักธรรมในโพธิปักขิยธรรม เป็นธรรมที่เกื้อหนุนแก่ อริยมรรค ทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์

หลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพละ ๕ แบ่งได้ ๒ หมวดใหญ่ ๆ คือ หลักธรรมที่อยู่ในโพธิปักขิยธรรม มี ๖ หมวด รวม ๓๒ ประการ เมื่อรวมเข้ากับพละ ๕ จึงมีทั้งหมด ๓๗ หมวดเรียกว่าโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ได้แก่ (๑) สติปัฏฐาน ๔ (๒) สัมมัปปธาน ๔ (๓) อิทธิบาท ๔ (๔) อินทริย ๕ (๕) พละ ๕ (๖) โภชณงค์ ๗ (๗) มรรค ๘ ลักษณะการเกี่ยวเนื่องกันคือ องค์ธรรมในแต่ละหมวดที่มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่อาจเรียกคนละชื่อ เช่น วิริยพละ อยู่ในสติปัฏฐาน ๔ ชื่อ อาตปปี อยู่ในสัมมัปปธาน ๔ ชื่อ สัมมัปปธาน อยู่ในอิทธิบาท ๔ ชื่อ วิริยาสมาธิ อยู่ในอินทริย ๕ ชื่อ วิริยอินทริย อยู่ในโภชณงค์ ๗ ชื่อ วิริยสัมโภชณงค์ อยู่ในมรรคมีองค์ ๘ ชื่อ สัมมาวายามะ เป็นต้น

และ หลักธรรมอื่นนอกโพธิปักขิยธรรม คือ หลักธรรมที่จัดอยู่ในหลักที่พึงปฏิบัติ หรือ ภาเวตัพพธรรม แบ่งเป็นหมวดใหญ่ๆ ได้ ๘ หมวด ดังนี้ (๑) ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ (๒) บุญนิमितแห่งมรรค ๗ (๓) พุทธโอวาท ๓ (๔) ไตรสิกขา (๕) บุญกิริยาวัตถุ ๓ (๖) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ (๗) ภาวนา ๒ (๘) ภาวนา ๔ หลักธรรมอื่นนอกโพธิปักขิยธรรมมีลักษณะการเกี่ยวเนื่อง

พละ ๕ โดยจัดเป็นหลักธรรมที่พึงปฏิบัติเช่นเดียวกับพละ ๕ หรือ ภาเวตัพพรหม บางหลักมืองค์ธรรมในพละ ๕ เป็นองค์ธรรมที่อยู่ร่วมด้วย เช่น ไตรสิกขา จะมีองค์ธรรม ๒ องค์ธรรมในพละ ๕ ร่วมอยู่ในไตรสิกขา คือ สมาธิ และ ปัญญา เป็นต้น องค์ธรรมที่เกี่ยวเนื่องในพละ ๕ แบ่งได้ ๓ ลักษณะ คือ (๑) ศรัทธาพละกับปัญญาพละ ต้องเสมอกัน (๒) วิริยพละกับสมาธิพละ ต้องเสมอกัน (๓) สติพละในพละ ๕ เจริญให้มาก เป็นองค์ธรรมที่ต้องมีให้มากเพื่อรักษาความสมดุลขององค์ธรรมอีก ๔ องค์ธรรมในพละ ๕

หลักพละ ๕ ที่เป็นหนทางไปสู่ความดับทุกข์ในงานวิจัยนี้ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ(๑) หลักการของพละ ๕ ที่เป็นหนทางไปสู่ความดับทุกข์ ได้แก่ หลักการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสระบุชัดว่า หลักพละ ๕ เป็นหนทางสู่ความดับทุกข์อย่างหนึ่ง หลักการพละ ๕ ในปฏิปทา ๔ ซึ่งเป็นหลักการที่บอกถึงลักษณะของการปฏิบัติ ๔ อย่าง คือ การปฏิบัติลำบาก สำเร็จยาก, ปฏิบัติลำบาก สำเร็จง่าย, ปฏิบัติง่าย สำเร็จยาก, ปฏิบัติง่าย สำเร็จง่าย อย่างหนึ่ง และ หลักธรรมที่มีฐานะเป็นหลักธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นหนทางไปสู่ความดับทุกข์ คือ หลักโพธิปักขิยธรรม (๒) องค์ประกอบของพละ ๕ ที่เป็นหนทางสู่ความดับทุกข์ มีดังนี้

๑) หลักศรัทธาพละที่เป็นหนทางไปสู่ความดับทุกข์ คือ กำลังศรัทธาที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุอื่น และศรัทธาที่เป็นเหตุไปสู่ความดับทุกข์ ทำให้เกิดวิชาวิมุตติ ซึ่งวิชาและวิมุตติ คือ ความหลุดพ้นหรือความดับทุกข์เป็นไปตามลำดับตั้งแต่การได้คบสัตตบุรุษ การได้ฟังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะ สारวมอินทรีย์ สุจริต ๓ สติปฏิฐาน ๔ โพชฌงค์ ๗ ๒)หลักวิริยพละที่เป็นหนทางไปสู่ความดับทุกข์ปรากฏในโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๗ หมวด โดยมีชื่อแตกต่างกัน คืออาตาปี, สัมมปปธาน, วิริยสมาธิ, วิริยอินทรีย์, วิริยพละ, วิริยสัมโพชฌงค์, และสัมมาวายามะ วิริยะที่เป็นเหตุให้เกิดวิริยพละ ได้แก่ อาตาปี สัมมปปธาน วิริยสมาธิ วิริยอินทรีย์ และวิริยะที่เป็นผลจากวิริยพละ ที่เป็นหนทางไปสู่ความดับทุกข์ ได้แก่ วิริยสัมโพชฌงค์ และ สัมมาวายามะ ๓)หลักสติพละที่เป็นหนทางไปสู่ความดับทุกข์ คือกำลังสติที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุอื่น คือ การได้คบสัตตบุรุษ การได้ฟังสัทธรรม เกิดศรัทธา เกิดโยนิโสมนสิการ เกิดสติสัมปชัญญะ เกิดการสාරวมอินทรีย์ เกิดสุจริต ๓ เกิดสติปฏิฐาน ๔ เกิดโพชฌงค์ ๗ และเกิดวิชาวิมุตติ ซึ่งวิชาและวิมุตติ คือ ความหลุดพ้นหรือความดับทุกข์ ๔)หลักสมาธิพละที่เป็นหนทางไปสู่ความดับทุกข์ คือ หลักและวิธีการปฏิบัติสมาธิที่เป็นการศึกษาจิตใจเพื่อไปใช้ในทางปัญญา และปัญญาจะไปชำระจิตให้หมดกิเลสได้ การหมดกิเลสก็คือการหมดทุกข์ ซึ่งหลักสมาธิพละสงเคราะห์เข้าในหลักการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาในพระพุทธศาสนา ๕)หลักปัญญาพละที่เป็นหนทางไปสู่ความดับทุกข์ คือ ปัญญาที่อยู่ในโพธิปักขิยธรรม ที่มีลักษณะรู้ถึงความเกิดความดับแห่งสังขารทั้งหลาย และปัญญาในอริยสัจ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **โพธิปักขิยธรรม ธรรมะสูงสุดแห่งความรู้แจ้ง ๓๗ ประการ.** ธรรมสภา :

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒.